

Mangi naplója

2. rész

Visszatérek 1914. szeptember elsejére. Akkor már zűrzavaros volt a hangulat, de minket nem érintett közelebbről a háború. Gyönyörű napos, meleg idő volt. Nálunk szénahordás, amibe szokás szerint bekapcsolódtam. Az én munkám a padlásra felhányt széna helyezgetése volt. A széna porzott, fejem felett a cse-réptető forró meleg volt. Lent a mosókonyhában a fürdőkád tele meleg vízzel, amibe minden forduló után lubickoltam. Felségesnek éreztem a tisztaságot és felüdültséget. Körülöttem minden gyönyörűnek hatott.

Szekér zörgött be az udvaron. A veranda előtt megállt, leugrott róla a barnára lesült fiatal férfi sportöltözetben, és mosolygón szökdelt fel a lépcsőn. Mint a villanyütés hatott rám. – Mint a mesék királyfia! „A királyfi!” – De csak egy pillanatig tartott. Üdvözölt, és én szaladtam vissza a szénarakáshoz. Szüleim, testvéreim is a verandán voltak. Ő kedvesen bemutatkozott és üdvözölt mindenkit. Ő az új, idehelyezett tanár, aki részére hetekkel ezelőtt kért az igazgató elhelyezést két hónapra, míg a teljes összkomfortos lakás elfoglalható lesz, amit ő már felvett részére.

Másnap a város közepén egy hosszú átjárón találkoztam az új tanárral. Két leányt kísért vidám beszélgetés közben. El akartam surranni mellettük, de ő mosolyogva felém lépett, úgy kérdezte: „hazafelé?” – „Nem” – mondtam én kurtán. A két leány a város legmagasabb kasztjához tartozott. Úgy gondoltam, talán fájna, ha nem köszöntene nekem hasonló találkozásnál a fess tanár. Annál is inkább menekülni kívántam, hiszen újra az villámlott belém: „a királyfi!” Ettől az érzéstől minden erőmmel szabadulni akartam.

Még polgárista koromban apám nyáron hadgyakorlaton járt, anyám beteg kistestvérünket vitte Pestre, orvostól orvosig. Mi, kicsinyek három itthon vakációzó nővérünk gondozására voltunk bízva; elég szabadon vakációztunk mi, kisebbek is. Én könyveket fedeztem fel, egy sorozat Jókai-regényt. El is olvastam belőle pár hét alatt esztendőkre valót is. Jókai mesélő hangját, modorát, csodálatos szép mesemondását élveztem. Hőseit bálványoztam – és most, hogy olvasás

közben hirtelen képzeletembe tolakodik mindenfajta „hős” szerepében egy, egyetlen egy férfiarc, ezt nem fogom túrni. Nekem nem kell. – Mert minden regényhős alakjában az új tanárt láttam, éreztem. – Sikerült annyi, hogy nem olvastam többet szépirodalomból egy novellát sem. Meg is tartottam – majdnem öt évig.

A tanárunk nem költözött el a másik, neki szánt lakásba. Valószínű, a háborús idő miatt. Várhatta ő is, hogy behívják; meg is történt.²⁸ És akkor enyém lett szobája minden olvasnivalója. Szigorúan tartottam a fogadást, soha nem nyúltam még kedves versíróimhoz sem. Törtem a fejem filozófián, történelmen, földrajzon. Művészettörténet, biológia, össze-vissza minden. – Amit nem is az ő könyvtárában találtam, de legjobban szerettem, Prohászka könyvei, írásai voltak.

1915-ben megkaptam az óvónői oklevelet is, de nem érdekelt. A munkaköröm nagyon kibővült, a háborús időben a kis gazdaság gondját is magamévá tettem. Apám, aki, szegény, nyugdíjazásban nehezen bírta irodája hiányát, mondta, mikor a háború okozta nagy tanítóhiányban meghívtak Felsőpatyra alsó osztályokat tanítani: „Téged is nehéz lenne nélkülözni.” És én nem is tudtam volna elhagyni. Most már nem vágyakoztam semmi után, ami szebb, értékesebb, magasztosabb. Úgy éreztem, ez az életforma, amibe a háború szörnyűsége sodort, teljesen betölti életemet. Mennyi sok emberi bánatot, nyomorúságot kell észrevenni, megérteni, és ha lehet, segíteni.

Az 1918-as összeomlás idején került haza a mi tanárunk. Az első nap estéjén sokáig volt együtt velünk. Örvendezett, hogy a fiúk²⁹ megvannak nálunk, bár az egyik orosz fogságban. Elbeszélte a hazafelé történt utat, hajóval az Adrián. Magyar csapat volt. A legénység a hajófenéken fagyapot terítéken hevert, rumot ivott és kártyázott. Össze is vezett egy részük a kártyán. Dulakodtak, felrúgták a padlón álló olajlámpát. A fagyapot iszonyú lángra gyúlt. Aki tudott, kimászott, fel a fedélzetre. Oltani nem lehetett; lokalizálni kellett a tüzet. A néhány ott levő tiszt parancsára tömték a feljáró nyílását, amivel lehetett. Mikor már azt hitték, sikerült, az egyik kis hadnagy, aki aznap örvendezve említette, úgy számította, hogy az édesapja névnapjára ér haza, a tömítés tetején állva mondta: „Hála Istennek, talán sikerült!” A következő pillanatban beomlott a tömítés, a kis hadnagy lezuhant az égő pokolba.³⁰ M. B. nagyon megszerette őt. Nagyon fájdalmas volt neki ezt adni hírül az édesapának.

Anyám úgy örült szerencsés hazatérésének, könnyezve mondott hálát a Jó Istennek. M. B. annyit mondott: „Ne legyünk nevetségesek, Kováts néni!” – Nem

28 1916 novemberében vonul be tartalékos hadnagyként. Pilsen–Nagykanizsa–balkáni hadszíntér, Albánia az útvonal.

29 A második házasságból az elsőszülött: Kováts István (1891–1967); a legkisebb: Kováts Ferenc (1902–1982).

30 Az égő hajó történetének ilyen drámai leírása csak itt, a naplóban olvasható. (M. B. emlékezésében két tiszt szerepel: a magyarral a francia kapitány is belezuhan a lángsírba. *Szép-szeretet*, 33.)

is vettük észre, hogy ateista.³¹ Tovább is kedves volt, és jó modorú, de nagyon ritkán láttuk. Reggel elment, este későn jött. – Én pedig, úgy látszott, tökéletesen kigyógyultam a „királyfi”-ből. Hiszen ez a szeptemberi első találkozás rég kiúgozódott belőlem, az emlékezetemből is. Néhány hónap és Gyula hősi halála után, a cél és gyakorlás – mindenki, minden szenvedő fájdalomának enyhítése – tökéletesen lefoglalt. Most, ahogy visszagondolok azokra az évekre, magam sem értem, hogyan lehetett annyi munkával megbirkózni, annyi szenvedő, testi-lelki beteg minden kínjának, bajának enyhítését, gyógyulását el is érni.

Otthon a konyha gondja – anyám gyenge és beteg lett – rám szakadt; apámmal a kis földbirtokon intézkedtünk, dolgozgattunk. Aztán a Szoc. Missz. szegény öregeit, a hadiárvékat látogattam. Ma már nem tudom elképzelni, hogyan fért bele egy napba az is, hogy csacsogtam mindenről öregnek, fiatalnak, vidáman-szívesen, hogy ne nézzenek olyan keserű, savanyú képpel a jó Isten világába.

1919 márciusában posványba merült az egész ország. Nincs háború, de nincs béke sem. Elfolyt a sok nemes vér – értelmetlenül. Egy borús, esős napon M. B. szokatlan időben, délben jött haza. A konyhába beköszöntött, aztán sietett a szobájába. Nagymosás napja volt, és mi riadtan néztünk össze: a nagy munka miatt az ablakok is nyitva maradtak nála, és a kályha sem volt befűtve. Engem tuskolt az egész mosó társaság, szaladjak, és csináljak rendet. Bent az ablakhoz futottam először; mikor a másodikat is becsuktam, vettem észre, hogy ő a heverőn fekszik, csukott szemekkel. Ijedten léptem feléje, de már szólt is: „Margitka, bocsássa meg, hogy nem álltam fel, rosszul érzem magam.” Abban a pillanatban mellette termettem. Mint aktív szociális munkás, mindjárt vallattam is: „Mi fáj, hol fáj? Meghülés? Hozzak forró teát?” Csak feküdt, a szemét sem nyitotta ki. – „Hívjam a mamát?” – Erre ő kinyitotta a szemét, végtelen kedvességgel felmosolygott rám, úgy mondta: „Margitka, nem is tudja, milyen jót tett velem! De most hagyjon magamra!” – Ki is szaladtam mindjárt; meg sem értettem, mit miért mondott... Folytattam tovább a munkát.

31 Ez az „ateista” voltára utaló válasz a bevonulás előtt (1916-ban), búcsúzáskor hangozhatott el. (Bár igaz, hivatástörténetének erre az időszakra, a visszaérkezésre vonatkozó gondolatai súlyos lelki gyötrődésről árulkodnak: „1918. november végén értem haza férgesen. A legnagyobb féreg azonban a lelkemben volt. Az ország tele zűrzavarral, felfordulással. Akárcsak az én lelkem!” *Szépszeretet*, 37.) Kováts Ferenc, akkor 13–14 éves családtag így emlékezett vissza egy levelében 1975-ben: „Édesanyám, aki buzgó, vallásos, istenfélő asszony volt, azzal búcsúzott tőle: »Isten vele, Tanár Úr, a jó Isten majd visszahozza, mert majd sokat imádkozunk érte.« S a Tanár Úr az ő szokásos, kedves modorában köszönte meg az érte való imádságot a következő szavakkal: »Nagyon szépen köszönöm, Kováts néni, a fáradozását, bár annak nem sok köze lesz esetleges visszajöttömhöz.«” A levélben olvashatunk a hazatérés napjáról, az esti beszélgetésről is – ekkor hallhatták az égő hajó történetét – és a „Tanár Úr” vallomását: „Beszélgetés közben egyszer csak odafordult Édesanyámhoz, és azt mondja: »Külön megköszönöm Kováts néninek az imádságait, mert most látom, hogy azok nélkül, az Isten különös segítségére nélkül soha haza nem kerülök. – Hogy megmenekültem, egyedül az Úristennek köszönhetem.«”

Később többször is hazaért ebéd utáni órákban. Néha a verandán futottam el mellette. Köszöntött, elmosolyodott, én is mosolyogtam. Talán azon, hogy most már dél körül be kell fűteni, meg ne fázzék szegény. Eszembe jutott, milyen elanyátlanodottan nyúlt el a heverőn a múltkor.

Egy napon, estefelé járt az idő, mikor kilépett a konyhába, és kérte szépen anyámat, bemehetnék-e én a szobájába, a kályha tüzeit segíteni éleszteni. – „Természetesen” – felelték, és én – mivel éppen kézimunkáztam – gyűszűvel az ujjamon siettem utána. A nagy cserépkályha közel állt az ajtóhoz. Gyorsan lehajoltam a kályhaajtót nyitni, aztán vidáman felkacagtam: „Hiszen ég!” – Közben leejtettem a gyűszűt az ujjamról. Ő utána hajolt, matatott – mintha reszkető kézzel – a padlón, formás cipőcském körül. Én láttam a gyűszűt, mosolyogtam ügyetlen mozgásán, és hirtelen felkapva a gyűszűt, fordultam az ajtó kilincse felé. – „Ne menjen még, Margitka – mondta gyorsan. – Mutatni akarok valamit, amit nagyon szépnek fog találni.” – A szoba másik sarka felé indult, én utána lépegettem. Kitaláltam, hogy a szoba közepén az asztalon álló magas vázában a tizenöt szál friss, nagy fejű, fehér krizantém az, ami olyan szép. Éppen akkor gyúlt fel az utcai villany, az ablakon át világított az igazán csodaszép fehér bokrétára. Ő gyors mozdulattal ült le a heverő sarkára, én egy lépésnyire egy asztalkához támaszkodva lelkendeztem a virág szépségén.

Végigsimított a karomon. – „Ilyet nem szabad!” – mondtam, és egy lépést távolodtam. Fojtott hangon mondta: – „Jobb lenne, Margitka, ha most nem lenne itt.” – Abban a pillanatban ösztönösen, nagyon gyorsan röppentem az ajtó felé. Ő utánam ugrott, két lépéssel elért; kisiklottam a kezéből, de a kötényem a markában maradt. Reszketve a fájdalomtól dőltem az ajtóhoz. Az öntudatlan magasságból zuhantam valami szörnyű mélységbe. Hiszen úgy bánt velem, mint egy közönséges szobalánnyal! – Soha nem nézek rá többet! És: nem mehetek vissza a konyhába kötény nélkül! – Nyújtotta is már felém, úgy mondta nagyon csendes hangon: – „Bocsásson meg, Margitka, ezek vagyunk mi. Kitör belőlünk az állat. Most csacsogjon, most filozofáljon!” – Olyan nagyon fáj, nem tudtam szólni. Mint egy közönséges szobalányt! Soha nem szólok hozzá többet. Azt éreztem újra, hogy igen, valami megmagyarázhatatlan érzés fűz hozzá, de nem kell. Nem kell! Menekülök tőle. – Inkább támolyogtam, mint kiléptem a folyosóra, hogy ki ne törjön a sírás belőlem, aztán gyorsan be a konyhába.

Szüleim hántolgatták a babot, pattogott a padlóra, kis öcsém szedegette fel az asztal alatt – fütyörészve egy akkor divatos sláger: „Bözsi, ne sírjon, Bözsike édes, feledjen el... Maga a legszebb emlék életemben...” Hirtelen én is a padlón guggoltam az asztal alatt, mintha én is keresgélnék, iszonyúan gyötrődve. Hiszen ez nekem is szól! Ez az igazság, ez a valóság! Nem következhet utána semmi; olyan biztosan nem, mint a halál... Kiosontam a másik ajtón a verandára, onnan a sötét udvarra. Sírtam keservesen, de nem sokáig. Azán legyűrtem mindent, szaladtam vissza, folytattam a munkámat. Soha nem vette észre senki, hogy valami fáj. Nagyon fáj.

Itthon is kerültem, még az utcán is, és büszkén állapítottam meg magamban, hogy teljesen idegen nekem ez az ember. Talán azért is, mert szinte komor volt az arca, a szája szegletében két keserű ránc, barázda. Egyszer szokatlanul, dél-előtti órában jött haza. Éppen a szobáját takarítottam, jobban mondva végeztem a takarítással. Új könyveket láttam, azokat nézegettem. Mindjárt kínálta is, válasszam nyugodtan, ami érdekel, bármikor vigyem csak magammal. „A psychoanalízis haladásá”-t vettem fel. Meglepődött, és egy másikat is nyújtott felém. „Az elsodort falu” volt. Vissza is utasítottam; nem mertem elárulni, hogy hány éve böjtölöm a regényes írásokat. De amit ismertetett belőle, a magyarság újjá, egészségessé és nagyra teremtése tervéről vázolt nekem, átvettem a könyvet. És elolvastam. Sok érdekes és szép, igaz gondolatot élveztem olvasása közben. Az érzékiség vastag szennyét úgy olvastam, mint aki piszkos, mély sárban jár, de jó erős csizmában. Meg is mondtam; ő nem hagyta helyben. Én már annyira erősnek éreztem megint magam, hogy sajnáltam. Sajnáltam, hogy olyan zord lett az ábrázata, keserű a hangja. Mégse akarok törődni vele. Idegen.

Jó tűzifát kaptunk, egy része az övé lett. Azt mondta, kell neki a fizikai munka, fel fogja fűrészelni. Délutánonként, mikor az udvaron jártam, sokszor mosolyogva, részvétellel néztem, hogy kínlódik a kis fűrésszel a vastag hasábon. Aztán előhozta a szerszámoból a nagy fűrészt. Ezzel persze csak ketten lehetett dolgozni. Hát dolgoztunk is, egész vígan, végre, úgyhogy ez az új védencem, akit a búsongás vagy komorság állapotából kacagásig lehetett gyógyítani. Akkoriban politikai vonalon kezdett írni; a helyi lapban hozták, vagy maradt kéziratban. Nekem beszélni szokott róla, vagy elolvastatta velem. Hozzászoktam a gondolkozásához, a betűihez úgy, ha valamelyik cikkéből másolni, vagyis tisztázni akart, nekem kellett kibetűzni. Ezután rendesen diktáltam is minden írását.

Egyszer csak megint elszomorodtam. Jókedvvel beszélgettünk, a fizikai és szellemi munka után. Sokszor vitakoztunk is; én hamar tűzbe jöttem a magam igazáért, amin ő mosolygott, és úgy szerelte le a nagy hangomat, hogy csókolt. De ez durvának tetszett, mint a harapás. Lelkileg nagyon szenvedtem tőle – én soha-soha nem csókoltam. Szerencsémre nem volt időm elemezgetni sem az ő, sem a magam lelki gondjait. A vasárnapi szentmise, ami feltarisznyált egy hétre való türelemmel, lelkierővel és bizalommal, kitartásra minden nehézségben; értelmesebbé és könnyebbé tette a küzdést.

A vakáció rám nézve nehéz szenvedés volt végig, az utolsó napjáig. Jó érzés volt, hogy nincs közelemben M. B. Megnyugtató, hogy magamra kényszerítettem azt a vélekedést mint igazságot, hogy hozzám tartozó, de úgy, mint a kis Köbli. Igen, úgy szeretem is, mint a Köblit. (Ezt a pici gyereket egy szörnyű nyomortanyáról hoztam el magunkhoz. Másfél éves kis csontváz. A nyomorúságtól, mint egy kis macskatest, éles vonalú hátgerinc, a bőrön kormos piheszerű szőr feketélt.) Az anya teljes nyomorék, egy tizenegy éves, nagyon vézna kislánnyal és egy öt éves, életre valóbb kisfiúval a szörnyű levegőjű, nehéz füst szagú szobában. Tél volt, mikor megtaláltam őket. A kicsi fiút kivettem a bölcsőből,

és hazavittem magunkhoz. Anyámmal együtt fürösztöttük – három vízben, mire a kormot lemostuk róla. Másnap elvittem a Csecsemővédő rendelőjébe. Az orvos, drága-jó lélek, lelkes gyermekorvos, először nagyon felháborodottan kiabált, de azért ellátta gyógyszerrel, engem meg jó tanáccsal. Egy hónap múlva vittem megint a rendelőbe; ezer grammot gyarapodott, egészen ember formája lett. És amin legjobban csodálkoztam, értelmes kis ember – úgy, hogy ezután már apám az ebédlő asztalhoz is engedte az ölemben. Egy-két hónap múlva, ha imádkoztunk a terített asztalnál, nézett-nézett nagy, fekete szemével, és összehette a két kis kezét.

Keszthelyen töltöttem pár hetet nővéremnél. Nem tudtam sem élvezni a kedves Balatont, sem kipihenni a megszokott sok otthoni elfoglaltságot. Néha úgy vonultam el a társaság jókedvétől, mint a beteg. Most nagyon szigorúan kényszerítettem magamra, hogy nem lesz többet lágyság bennem, a modoromban még kevésbé. Nem, nem és nem.

Szeptemberben, az iskolaév kezdetén, szigorúan fogtam az új módszerhez. Az első napokban elkerültem, úgyszólván ő keresett meg, és kérdezte, miért tartok haragot. Nem kért mást, mint hogy ne neheztelek rá, legyünk jó barátok. Olyan volt, mint egy elárvult... [...] Most mondta el, mi volt az oka és célja annak a szobájába rohanásnak az iskolából a '19-es év tavaszán. Életundor, az egész akkori élet, a maga céltalannak érzett tovább élése. A revolveréért jött; azon töprengett, hova távozzék, hogy anyámékat kímélje az öngyilkosságával járó kellemetlenségektől.

M. B. ezután mindig többet mondott el az életéből, gyermekkorából. Édesapja nagyon értelmes parasztember volt; ahogy mesélt róla, úgy él emlékezetemben, ahogy sok hasonló magyar paraszttal találkoztam. Talán a fajban rejlő öröklött képességek életre kelése a gondolkozni tudásban, józan életmódban és ösztönösen jó modorban. Az ő édesapja mint katolikus hívő is egész ember volt. Édesanyja, a „vén Renan” leánya, nem volt buzgó hívő, de becsületes, jó lélek. M. B. nagyapja lelkes olvasója volt Renan könyveinek, és híve elméletének. Apai nagybátyja, M. József pap lett; úgy emlékszem, abban az időben a Rákócziánium igazgatója volt. Úgy mesélte, hogy nagybátyja kikereste levéltárakban a nemesi levelüket – vissza a történelem lapjain Endre király koráig. Az eredmény: Mikhál és Simon bán – ők az ősök. A Sopron megyei Kismarton volt letelepülésük helye. Innen kerültek Marton családtagok Zalába, Kiskomáromba is. A ft. Marton igazgató úr aranykulcsos kamarásságot várt a felkutatás eredményétől. Sem M. B., sem apja soha nem csatlakozott ehhez a vágyálomhoz.

Mikor Bódi született, egyetlen leánytestvére már férjnél volt. Négyéves kisfia is volt már. A kis Bódit eleven, jó eszű gyermeknek ítélték. Gimnáziumba a premontreiekhez, Keszthelyre vitték. A négy felső osztályt Nagyszombatban, a jezsuitáknál végezte. Nagyon becsületes és jó tanuló diák volt. Mikor erről az időről mesélt nekem, a jezsuita atyákat mindig szeretettel emlegette. Kezembe adta imakönyvét; forgatva a lapok között, szép, művészi Krisztusképeket találtam. És ami a legmegkapóbb volt, a könyv lapjainak felső szélén

ez a mondat – az ő írásával: „Filius Mariae non peribit.”³² Legalább minden 10–15. lapszálon. Azt mondta, nem tudott betelni a Szűzanya-gondolat szépségével és fenségével.

Az egyetemi évek alatt változott át az idealista, tiszta életű ifjú szabadgondolkodó férfivá. Latin–magyar–történelem szakra³³ készült, de minden tudományágban nyakig merült. Éjszakákon át olvasott. Rövidlátó lett, azóta cvikkert viselt. De megnyílt előtte a természettudománynak széles látóköre; úgy érezte, vakon botorkált eddig a dajkamesék útján.

Gondolatvilágának fékjét elszakította, szexuális vágyai gátat törtek. Elmerült egy új szellemi világban. Testi–lelki szabadságot teremtett magának.

Nem készült doktori disszertációja sem; tanári állásra helyezést kért. Megkapta Petroszényt.³⁴ Egyik felsőbb osztály főnöke lett. Négy év alatt, amíg ott volt, a fiúk nagyon megszerették. A fegyelmezést megoldotta, megalakította velük az „Önnevelők köré”-t. Programmot³⁵ szerkesztett nekik 12 ponttal. Követendő példakép: Franklin Benjamin. Cél: mindig jobbá lenni. Eszköz: jóakarát. A programmot, ahogy ő akkor megírta – a teljes, agyonhasznált ívpapírt –, nekem adta, megvan még ma is.

A volt tanítványai fel-felkeresték levelükben kéréssel; tőle várták pubertáskoruk nehéz kérdéseinek eligazítását az ország másik végéről. Ő kezembe adta a leveleket: olvassam, értsem meg a férfivá válás nehézségeit. Olvastam, de nagyon rossz ízzel – a harmadik levelet már nem fogadtam el. Nem is tudtam, mi az onánia.

M. B. nevelő volt a javából; nem is csodálkoztam azon, hogy engem is átnevelni próbált – talán ösztönösen. Télen, mikor a sok elfoglaltságom csökkent, szüleim szívesen engedtek el hazulról rokonlátogatóba. Most Bajára készültem. B. készített nekem úttervet is. Menet: Gyékényesig sínautóval, tovább vonattal Bajáig. Visszafelé: Budapestig hajóval a Dunán. A hajó délután indult, nagyon élveztem is az utat. Reggel 5-kor érkeztem; kiszállva a hajóból, a Rákóczi út felé indultam. Megtaláltam a szállodát is – Astoria vagy Adria volt-e, nem emlékszem. Ahogy fáradtan és dideregve beléptem, kellemes volt a tiszta, meleg levegő, finom légkör és az elegáns, jó modorú fiatalember – úriember –, aki felvette a szobarendelést, és átadta a kulcsot. Csinos kis szobalány kísért fel a tiszta, szép szobácskába. Kis idő múlva bekopogott, és kérdezte, parancsolok-e fürdőt. Dehogy „parancsoltam” volna, hiszen meg kellett volna kérdeznem, mennyibe kerül. Boldogan mosakodtam ki a hajó füstjéből, és olyan álmos lettem, azt hittem, rögtön aludni is fogok. Nem tudtam elaludni. Hirtelen idegenségét éreztem itt mindennek. Hiszen anyám nem is tudja! Mama! Mama! – sikoltottam

32 „Mária Fia nem vész el.” (Az imakönyvet később, 1924-ben mutathatta meg M. B. – Lásd 57. lábjegyzet.)

33 Puskely Mária adatai szerint a budapesti bölcsészkar magyar–latin–görög szakára iratkozik be 1905-ben. Puskely Mária: *Marcell Atya. Élete és lelkiisége*. Bécs, 1986, Prugg Verlag, 13.

34 1910-ben.

35 Sic! A naplóban „programmot”, miként az utca is „ucca” volt az akkori helyesírás szerint.

volna legszívesebben. A kedves, hervadt arcát láttam hunyt szemmel. Mögötte a kemény férfi arcát, aki majd várja, hogy meséljek az utazásról.

Felkeltem, felöltöztem. Csendesen lementem a lépcsőn, a portán leadtam a kulcsot. Bandukoltam az utcán, cél nélkül. A földet néztem. Sok-sok galamb tipegett előttem, csipegetett a földről. Mikor felröppentek, vettem észre, hogy a Ferences templom előtt állok. Beléptem. Alig néhány lépés után egy csodálatosan szép feszület állt, magasodott előttem, szemben a bejárattal. Azt éreztem, láttam csodálatosnak, hogy a corpus nem függött a kereszten, hanem úgy simult rá. Valahogy felfelé feszült a két kar, hívón felfelé – a magasság felé. Sírós volt a hangulatom, és sírtam. Sirattam a 33 éves, szép, fiatal életet a kereszten. Aztán meg kellett értenem: nem halál ez; az Ige élete. Életadó élete. Az Igét nem szabad nekünk magunknak, magunkban megölni.

Könnyebb szívvel folytattam az utat – „Budapesten”. Képtárakat kerestem fel. Elüldögéltem a bejáratnál Szinyei Merse ragyogó zöld bokrai előtt, Fényes Adolf Szent Ferenc-es képein tüszögtem: miért nyúl ilyen témához? – Ma már talán más szemmel nézném. – Üdültem Paál László csodálatosan eleven életű erdőrészei között. Végig hallgattam az Urániában egy keleti utazó előadását a hindu népről, ami nagyon lapos volt. A Zeneakadémián átvettem a prospektusokat. A Nemzetiben a „Bánk bán”-t néztem végig; itt mint aki valahogy hazatért, megnyugodtam. Este 11 órakor indultam haza; előtte, délután még visszamentem a szállodába. Felszedtem a kis cőkmókot, mentem a portára. Most három elegáns urat is találtam ott, akik mind nagyon szolgálatkészek voltak. Mikor otthon elmeséltem, M. B. azt kérdezte: és borraivalót mennyit kaptak? – „Ó – mondtam én –, olyan úriembernek? Nem is mertem volna!” – Erre ő óriásit kacagott: – „Hiszen azért hajlongott, ő volt a portás!” – Aztán megjegyezte lemondón: „nem lehet magát megérteni, Margitka! Nem tud nagyvonalúbb lenni?” – Nem feleltem, nem is érdekelt, mi az, hogy nagyvonalú.

A farsangot végigtáncolta, bosztonozni nagyon szeretett. Tüzesen udvarolt a város szép leányainak. Aztán mire kitavaszodott, azt mondta, csak csömört érez.³⁶ Szabad levegőt, mozgást kívánt. Öreg kollégájával nagy sétákat jártak a hegyek között – ahogy mondta, legtöbbször hallgatagon, gondolkodásba merülve. Az ősz tanár bácsi Göcsej hegyvidékét gyönyörködte, ő a szabad levegőt, pacsirtadaltól zengőt, életre keltőt.

Egyik nap szép szelíden annyit mondott: „Margitka, ássuk fel a kertet!” – „Hiszen már az ősszel felástuk!” – Azt mondja rá: „De biztos, hogy ad valami szerszámot a kezembe!” – „Hát persze, hiszen tapasztalhatta, hogy nem tűrök keserves ábrázatokat lézengeni körülöttem!” – Erre már kacagott.

36 1920 első hónapjaira emlékezve írja M. B.: „Abyssus abyssum invocat... (Ps. 41,8.) Örvény örvényt hív elő. A mélység magasság után kiált. A mélybe zuhantam, szörnyű örvényben voltam, s ez a borzalmas »abyssus« az Egekbe kiáltott, oly mélyen volt... A tékozló fiú a seretések vályújából evett, – tovább, mélyebbre talán már nem is lehetett volna süllyedni... Mi jöhet még ezután? – Én Istenem! Én édes jó Istenem! Az Angyalok Eledele. A Salutaris Hostia – az Üdvösséges Ostya. Ez az Édes Szűzanya hivatása. Ez az Ó feladata: Jézushoz vinni, Jézust adni, sőt – Jézussá nevelni!” *Szépszeretet*, 39–40.

Egy másik napon egész nap csepergett, esett az eső, ő diktálni kért. A borús idő is nyomasztó volt, a hangulata is, és nagyon figyelmem kellett a majdnem olvashatatlan gyors írását. Mikor készen voltunk a politikai cikkel, ő komor arccal nézte tovább az írást. Én lassan felálltam az asztal másik oldalán, hogy más tennivalóm után lássak. – „Ne menjen még – kérte halk hangon –, beszélni kell!” – Felállt ő is, aztán fel-alá járkált egy ideig. Most vettem csak észre, hogy erősen feldúlt. Beszélni kezdett visszafojtott indulattal. (Én kihagyom a szereplők nevét és hazáját.)

Első állását foglalta el, telve fenséges szép gondolatokkal. Kedvére való lakást talált a hegyoldalban egy kedvesen formás kis villában. A gimnáziumban a felsőbb osztályokat kapta – nagyon komoly tervvel az ifjúság jellemes emberanyagá neveléséhez. Belekapcsolódott a városka társadalmi életébe és a társaság életformájába. A vidám, egészséges fiatalembert asszonyi vágyak környékezték. Más volt, mint a nagyváros olcsóbb szintű léggömbje. Talán csábítóbb. Tisztább, józanabb életre vágyott.

Bálozás közben talált egy nagyon szép lányra. Szerelmes lánghalászában, mint talált kincset, túl magasra értékelte. Így is rajzolta tervezgetésében a jövőt: a szellem, a művészetek világában együtt járni, együtt élni magas, nemes célért. Visszhangra nem talált – míg aztán az iszonyú döbbenet át nem zúgott egész valóján: ez a gyönyörű szép arc, a csodás szempár néz, de semmit nem lát abból, amit az ő képzelete elébe rajzol, de süt belőle az unalom és a lustaság. – Így mondta ő.

Utána az történt, hogy áthelyezést kért az ország másik szélére. A vakációt külföldi utazással kezdte. Münchenből visszaküldte a gyűrűt, és elbúcsúzott örökre. Azt az összeget azonnal fizette, amit bánatpénznek vagy fájdalomdíjnak hívnak. Most az dühítette, hogy hat év telt el azóta, és felszólítja ügyvéd hátralék fizetésére. (A szép leányt utódja – szintén fiatal tanár – már az első félévi működése után eljegyezte, és az évben feleségül is vette.) Csak néztem, néztem anyásan a háborgó férfit. Hiszen mind a kettőnek igaza van – a cselekedet az egyéniségük vetülete, kisugárzása. Kiadta magából ezzel a keserűséget. Rám nézett, elmosolyodott. Én is elmosolyodtam, úgy kérdeztem: „megnézzük a kis galambokat? Tudnak-e már repülni?” – Egy ilyen felnőtt férfi keserű kirobbanását nem tudtam más szöveggel enyhíteni.

Megírta a „Magyar haláltánc”-ot. Valósággal úgy gyötrődte végig. A kommunizmus megszűnte után sem tudott megnyugodni. Nem tudott hinni a fel-támadásban. Mikor ezt a dolgotat impúrumból tisztázta, akkor kért először, hogy diktáljam. Úgy éreztem közben, hogy újra átéli azt a gyötrődést, amit akkor érzett, mikor a revolveréért jött haza, hogy valahol véget vessen életének. – Hiszen az nem is olyan rég volt. A kéziratot őrzöm még most is.

Az „Elsodort falu” bíráló ismertetése lett egy másik előadás felolvasó száma.³⁷ Először kezembe adta a könyvet jó előre, hogy olvassam végig, azután diktáljam,

37 A Marton Boldizsár kézírásával és aláírásával készült két tanulmány hozzánk került, mi őrizzük. A „Magyar haláltánc” végén egy utalás: „Felolvasta 1919. dec.” – K. F.

amit róla írt. Nem tiltakoztam az olvasás ellen; nem vallottam be, hogy „fogadalmam tiltja”. Nehezen ment az olvasás, de végigolvastam figyelmesen, hogy felelhessek belőle, mint az iskolában. Olvasás közben úgy éreztem, mint aki lucskos sárban jár, de – bagariacsizmában. Mert ő kérte, hogy olvassam; magamtól talán le is tettem volna. De a színes mesélő hang, stílus épp úgy hatott, kellemesen, mint Jókaié kislány koromban.

A bálozó idő elmúltával is látogatta tovább a lányos családokat. Kedves, szellemes modorával reményt is keltett. Nem dicsekedve beszélt nekem róla, inkább sajnálkozva; a nagylányos mamák olvasztó kedvességétől menekült. Beszélgetés közben a vétkezésről úgy fejeztem ki egy hirtelen kítőző érzést: – „De ez bűn! Ezt nem szabad!” – „Ugyan, Margitka, ez meg fogalomzavar. Maga azt sem tudja, mi az a bűn.” – „De tudom: ami testi vagy lelki kárt, fájdalmat, szenvedést okozunk másnak – magunknak is –, azzal vétkezünk is.” – Megmosolyogta.

Kevéssel ezután valami szűkebb körű muri volt egy este a kaszinóban. Másnap a kertben dolgoztunk; beszélgetés közben elmondta, mi történt az este. Egy szép fiatalasszony arra kérte, kísérje haza őt a két kicsi gyereket lefektetni. Az ura nem szakíthatja meg a kártyacsatát. Elkísérte, nem kellett messze menni. Felmentek a házba, végig a lakáson, de nem a gyerekszobába, ahol a cselédlány is aludt már, hanem a hálóba.

A fiúkongregáció ünnepélyén inspekciózás került rá. Jezsuita páter volt az ünnepi szónok. Nem emlékszem már a szövegre, ahogy elmondta, de haragosan a „hülye jezsuitát” szólta le, aki Hegelt idézte. „Hogy meri ő idézni, fel sem fogja!” (Másik éven Vass József volt a szónok; őt még jobban lecsepülte.) Sohasem vitatkoztam vele. El is kerültem az együtt foglalkozást is, mikor úgy kirobbant az Egyházra. Csak annyit tudtam mondani: gondolkozzon, és ne vétkezzen.

A következő iskolaévet kedvetlenül kezdte. Panaszkodott a fiúkra, mennyire neveletlenek, zajonganak, fegyelmezni sem lehet. El is szomorodtam ezen a panason, időm sem volt a beszélgetésre, kurtán intéztem el. A tanár az oka, aki kedvetlenül, zordan masíroz köztük. – „Most tessék meglobogatni előttük Franklin Benjamin zászlóját! És dalolni is hozzá!” – Csak elmosolyodott, de tudom, mit gondolt a nyelvelésért.

Kapálgattunk, ő megint morgós hangulattal politizált, zúgolódott. Írni szeretne. Feszül a gondolatoktól. De nem érdemes; gondolkodni sem érdemes. – Mit is csináljak ezzel az ágról szakadt emberrel? – „Tudja, mit? A vezérkari életéből megvannak a naplók – hiszen ő vezette – a hadi helyzetről, és megírja egész albániai tartózkodását! Nem lenne jó újra átélni? Bizonyosan megnyugszik a mai sorsában.”

Kapott rajta, és írt. Kisregény kerekedett belőle; a *Zalamegyei Ujság* szívesen fogadta.³⁸ Naponként részletekben jelent meg – három-négy oldalnyi rész az írásból –; a szöveg sokszor naponkint készülgetett. Ő felélénkült, sokszor mulatta is... A tanáriban a fiatal kollégákkal együtt mulatott rajta, akik úgy gon-

38 A fent említett „Muzulmán sírokon” című kisregényről van szó.

dolták, ha már regényes ez a rajz, legyen női szereplője is, nem lesz unalmas. Meg is alkotta ezt az alakot is: egy bájos, ifjú, szép mohamedán leányzót, akit martalócok kezéből szabadít ki. Beviszi sátrába, megnyugtatja. Beszélni nem tud a nyelvén, de megérti, hogy a leányka ártatlan, érintetlen. (Itt a hangulatos szöveget már elfelejtettem.) Az a lényeg, hogy a hős menten beleszeret; elhatározza, hogy hazaviszi hazájába, és feleségül veszi. De ez még messze van, nem is biztos, meg már unja is a komponálást... Portyázásról megtérve a leányzót holtan találja a sátorban.³⁹ Nagy jelenetet rendez a siratással. Meg kellett kérnem, hogy annyit, egy egész oldalon át ne bőgesse azt a szegény jámbor tisztet. – Ma szívesen olvasnám el újra, ha a ruszki invázió szét nem szórja a könyveket. Én ebből az egy kötetből csak a címlapot és a második lapot találtam meg az ő – M. B. – dedikálásával. A könyvet magát azóta sem tudtam megszerezni.⁴⁰

Hiányzott neki már nagyon egy külföldi nyári vakáció, de nincsen pénz ebből a nyomorúságos fizetésből. Törtem a fejem; amit kisütöttem, dr. Székely Lászlóval⁴¹ közöltem – akkori hittanár kollégája, végtelenül értékes lélek -: lehetne-e M. B.-nek meglepetést szerezni azzal, hogy a „Muzulmán sírokon” kiadásával pénzt teremtsünk a vakációra? Kiadni sikerült is, de sajnos nem sikerült a könyv gyors eladása. A külföldi utazás későbbre maradt.

Egy szép, verőfényes tavaszi vasárnapon a városban sétálásból haragosan, harapós hangulatban ért haza. Mondja: ez mégsem járja! Ifjú hölgyek perselyeztek az utcán valamilyen jótékony célra. Párosával, frissen, csinosan és jókedvűen virágos kis perselyt dugtak az orra alá. Minden ötven lépésre új pár. Mérgelődött, hogy utolsó pengőjét is kiadta, mire hazaért. A háború utáni idők nyomorúságában arra fakadt: hát ezt a támadást lehúznám egy goromba riportban. – Mosolyogtam, nem szóltam semmit. Este levázoltam az esetet, nem gorombán, csak egy kicsit csípősen. Akkor még hiányzott a házból írógép, ezért határozott, férfias betűkkel próbáltam írni. Aláírásnak Nagy Jánost akartam firkantani,

39 A kisregényben nem a sátorban lelt rá a holttestre. „Magasan járt már a nap, mikor jelentették neki, hogy Leila vérbosszú áldozata lett. Mikor tőle távozott, az úton egy rokona megleste s leszúrta, mert gyaur férfit szeretett.” I. m. 112.

40 Puskely Mária Marcell atyáról szóló érzékeny és alapos könyvében (Puskely, i. m.) ezt írja a kisregényről: „nincs okunk arra, hogy lemondjunk a Muzulmán sírokon adatairól, megkérdőjelezzük forrás-értékét”. Részben igen, részben viszont óvatosan kell kezelni forrásként: például a komitácsi-Hasszán kaland, vagy a női szál (több is!) egyértelműen „vadromantikus fantázia szüleménye”. Izgalmas filológiai kutatással lehetne rámutatni egy-egy szerelmi fordulat jókai előzményére, de – időben és térben – közelebbi példát is lehetne hozni, amiből a szerző meríthetett: az akkor Zalaegerszegen (is) népszerű – hiszen egerszegi születésű – ifjúsági író, Donászy Ferenc *Buda hőse* című regényét említhetjük. Szendrey Árpád hadnagy alakja pedig, aki „a Halál országában a vasegészség élő példájaként járt-kelt, s övé volt az erdő, a völgy, a szakadék... a föld és a menny... magasság és mélység, – az Isten...” (*Muzulmán sírokon*, 41), erősen emlékeztet az 1919-ben kiadott „Elsodort falu” mitológiai magasságokba emelkedő főhősére, Bőjte Jánosra.

41 Székely László (1894–1991) 1919 és 1922 között volt gimnáziumi hittanár Zalaegerszegen Pehm József mellett, s ekkor a gimnáziumi cserkészcsapat parancsnoka és az iskola Mária-kongregációjának vezetője is.

de eszembe jutott, hogy ez a név bőségben van, és még kellemetlensége is lehet valaki ártatlannak. Nagy – már le is volt írva, hát hozzáírtam még, hogy Balog és András. Bedobtam a postaládába. Másnap a szerkesztői üzenet így szólt: „álnév alatt nem közlünk”. Egy lapon válaszoltam hamar: „nem álnév”. És a harmadik napon szép rendesen leközölte a „Z. U.”. M. B. mindjárt kitalálta, hogy ki volt a tettes, és jót kacagott rajta.

Én aztán rákaptam, csupa játékból, az írásra. „Nagy Balog András” bírált, okoskodott, honfibúval kesergett „hona állapotján”, politikába nyelvelvén – morórus vén bácsi. Nem hiszem, hogy ne tudta volna a szerkesztőség, ki rejtőzik a nagy hangú név alatt. És csak múlt egyik év a másik után, Nagy Balog csak irkált. Már nem is tréfát űzve, hanem egy-egy élményt komolyan véve. Egy öreg szegényem haldoklása; a Szoc. Missz.⁴² húsvéti lelkigyakorlata Prohászkaival. – Rendesen egyedül jöttem az egerszegi csoportból, és így nagyon jó volt. A szent püspököt ott láttam először. Írásaiból ismertem már, és most, amikor a mellékoltárnál misézni láttam, csodálatos volt az arca, mikor a passiót olvasta. Jézus színéváltozásakor a három apostol nézhetett így a „Hegyen”.

A következő éven a szokott (Szoc. Missz.) egyetemi templomban tartott lelkigyakorlaton a sekrestyében kerestem fel a gyóntatót. Hiszen úgy nézhettem itt – valóságban látva – azt, akit a „Magasságok felé”-ből és a „Háború lelke”-ből közeli ismerősként szerettem, becsültem. Gyónás közben M. B. alakja is belekerült a szövegbe, aki mint valami nyűg, nehezíti az életet. És én hiszem, legjobb lenne, ha afrikai missziós területen gondoznám a rászorultakat. Prohászka püspök annyit mondott csendesesen: „nem mész el, kislányom, Afrikába. Pogányabb világ lesz Magyarországon.”⁴³ Isten megmutatja neked az utadat, feladatodat.”

Szinte szégyenkezve nyugodtam meg teljesen. Miért is kellett fárasztanom ezzel is a túlterhelt embert?! De akkor, amikor a szentmise véget ért, vagyis az áldoztatás befejezésekor, mint csodát láttam rendkívüliségét. Annyira tömve volt a templom, hogy én is a szentélyben maradtam, így láttam közelről a püspök urat – kedves, üde arc, friss, ruganyos mozgás –; minisztránsa fess, fiatal katonaszázados. Az áldoztatást a püspök egyedül végezte úgy, hogy az áldozók a nagy templom hosszán, az oltártól az ajtóig térdepeltek váltott sorakozással. Az orgona halk bűgása, a sok-sok asszony csendes, fegyelmezett helycseréje áldoztatás közben csodálatosan jó érzés volt. De legkevesebb másfél óráig tartott. A végén csodálni való az volt, hogy Prohászka püspök éppen olyan ruganyos lépésekkel mozgott, mint reggel, az arca fényes a verejtéktől, de fáradtság jele nélkül, ajka mozog ima közben. A délceg katona – lehorgadt fej, gyűrött arc – rogyant lábakon követi.

42 K. M. a Szociális Missziótársulat „kültagfogadalmas” harmadrendi tagja volt – a családban nem egyedüliként. A női szerzetes intézmény tagjai Krisztus szociális királyságának megvalósulásáért dolgoznak; céljuk az Egyház szolgálata katolikus szellemben megszervezett szociális munkával (1908–1950; 1989–).

43 Vö. „Ha Úr Jézus nélkül Istentávolban vagyunk, ott fölfordul aztán minden intézmény, a család, az állam is, s lesz a földön új pogányság, vagyis a féktelen, kegyetlen s ostoba embernek világa.” In: Prohászka Ottokár: *Krisztus királysága* (1927).

Mikor a templomajtón kiléptem, menekülni kellett a város tarka zshivajától. Egy csendesebb utcában a másik oldalra indultam át. Annyira telítve voltam még a templomból hozott gondolatokkal – hallottam a biciklicsengőt, de fel nem fogtam egyszerre –, hirtelen megálltam, mert abban a pillanatban megértéssé vált a töprengésem. Olyan keményen álltam, hogy mikor a bicikli hozzám vágódott, én meg sem inogtam, hanem a szegény utasa a földről ugrott fel, és bizony jól összeretemtett. Sajnáltam egy pillanattal, de szót sem szóltam, mentem tovább, hiszen szétszóródtak volna a megtalált, kivilágosodott megértéseim a prédikáció szövegéből.

Felmentem a Gellérthegyre. Gyönyörű volt a magasban. Csend, ragyogó nap-sütés, virágba borult hegyoldal. „Talpig hősín nászruhában állottak hajlós ágú szilvafák.” Szent Gellért szobrát mint beszélő csodát néztem sokáig. – El-múlt a háború, de ennek a békének zúrzaros a hullámmása, sötét felhőkkel gomolygó a jövője. „Hiszek Magyarország feltámadásában”? Nem tudok hinni. Nem azon a csapáson járunk. Ismerem a lelki, anyagi, szociális nyomort. Borzalmas erejű változásnak kell lenni még, hogy az iszonyú ellentétek lélekben és anyagban valamikor elrendeződjenek. – Szent Gellért ezer esztendeje a daloló munkáslány énekéből érezte ki „a magyar nép szép szimfóniáját”. Méltó az életre nemzete; és most is szüntelen „kínálja, kínálja a keresztet” – a nemzet életéért. (Otthon ebből hangulatkép íródott a Z. Ú.-nak. M. B.-nek sohasem volt hozzászólása az irkálásaimhoz, csak jókat kacagott, ha olvasta. Erre az egyre annyi volt: „szépen megírta, Margitka”. Egyébként nem beszéltünk róla.)

Úgy emlékszem, májusban itthon is lelkigyakorlata volt a Szoc. Missz.-nak. P. Fiedler jezsuita atya tartotta. Nagyon komoly, nagyon tartalmas beszéd volt minden részlete. Közben mindig M. B.-re kellett gondolnom. Nem lehet, hogy ha beszélgetne velem, nem csillapodna a rend iránti ellenszenvem. Hiszen egyetemi idején sem látott közelről jezsuitát! Otthon mindig beszámoltam a beszédekről. Ő most már nem fitymálta, hanem csak mosolygott. És én nagy merészen arra kértem, hogy látogasson fel a szobájába, a plébánián, ott fogad férfiakat esetleg. Ő megbotránkozva utasította vissza. Másnap megkerestem dél felé én magam. A Prelátus dolgozószobáján át kellett közlekedni; kérdeztem, hogy szabad-e. F. atya hosszú léptekkel sétált le-fel a szobájában. Komolyan köszöntöttük egymást; én mindjárt kérelemmel kezdtem, hogy látogatását köszörögjem ki egy férfi részére. Ő kérdezte, ki ez az ember. Megmondtam, de azt is, hogy értékes, és hogy jó is... Ő azt kérdezte: „beteg?” – „Nem.” – „Nincs lába?” – „Van.” – „Nem tud menni?” – Arra már nem tudtam felelni. A szikár, magas páter keményen tekintett le rám, úgy mondta: ismerem az ilyet. Nagy hangú fráter, gögös alak. – Én sikoltani tudtam volna, hogy: nem! De a torkom elszorult, a szemem tele könnyel. Még keményebben nézett, és azt mondta: nem megyek! Isten áldja! Fordultam, mentem az ajtó felé. Eszembe jutott, hogy köszönteni is illenék. A könnyem kipottyant; láttam, már mögöttem állt, keze a kilincsen, úgy mondta mosolyogva: „Csak térítgesse tovább!”

Délután a kerti munkánál ő kezdett kérdezzetni a páter előadása felől. Hirtelen úgy éreztem, hogy mindjárt pörölni fogok vele. De aztán nem, inkább

hallgattam. Az érzést, amellyel ránéztem, így fejezhetem csak ki: mint a kis Köblit vagy a nagyorrú Nani nénit, úgy szeretem ezt a tévelygő embert is. Dehogyan bántom egy szóval is. Nem árulom el a délelőtti látogatást sem.

Észrevette, hogy nem vagyok vidám. Ő beszélgetett, közben arra kért, üljunk le egy kicsit a padra, mert neki még menni kell délután; egyik hegyi villa tulajdonosnője jön körülnézni, és a pincekulcsot őnála hagyta. (Ismertem a hölgyet, itt laktak régebben.) Az ásó nyelével játszogatózott, úgy beszélt. – „Igen, a mamámhoz megyek” – mondta nevetve. Nem akartam, de hirtelen azt mondtam: „Ne menjen oda!” Kérve mondtam; ő erre nevetgélve: „De igenis, mert én fiacskája vagyok, és nem teszem meg, hogy ne engedelmeskedjem. És a kulcs nálam van.” – Kényszerítő érzés volt, hogy azonnal rávágva, határozottan mondjam: „a saját fiának legyen anyja, ne Magának!” – Ebben a pillanatban játékosan fordult felém az ásóval; a nyél szabad vége a mellcsontomhoz vágódott. Nagyon megrémült, de megnyugtattam, nincs semmi baj, menjen csak nyugodtan. Túlságosan komoly lett. Este keresett, hogy megmondhassa: nem ment el oda, a kulcsot a vincellérnek adta.

Prohászka püspök úrnál kerestem segítséget. Arra kértem, vagyis kérdeztem inkább, hogy M. B. felkereshetné-e, és mely napon. Postafordultával kaptam a választ: „Szentháromság vasárnapját kivéve bármely vasárnap várom. P. O.”

A vakációban sikerült a külföldi utazás, igaz, egyelőre Ausztriába. Beuronban, úgy emlékszem, bencés kolostorban kapott szobát.⁴⁴ Nagyon kedvesen írt róla. Azt írja, nagyon jól érzi magát, boldog és vidám. Szobája ablakából a szentélyre lát.⁴⁵ „Örülök – írja –, mint aki megtalált valamit, amit elvesztett. Magának is örülök, Margitka, hogy mindezt megérti. Nagy, nagy béke, amit érzek.”

Johan Gietsehl⁴⁶ novícius fráter volt a kiszolgáló segítsége. Egyidős lehetett velem, a háborút végigküzdötte, százados volt. Mint novícius kevesebbet beszélgethetett, de utána leveleztek, ami sokat jelentett M. B.-nek. J. Gietsehl leveleit később nekem adta, de ma nem vehetem elő, pedig olyan jó lenne. A háború végén sok minden elpusztult.

Nem történt úgy, hogy most már minden rendben lesz. A kiegyensúlyozottság, ami leveleiből érződött, nem volt még teljes.

(Folytatjuk)

44 A helyszín pontosabban Seckau, a beuroni bencések kolostora. Itt „egyszerű vendéglőben vett ki lakást” (*Szépszeretet*, 58) egy hónapra.

45 „Mangi”, a visszaemlékező napló lejegyzője – mintegy negyven év távlatából, amikor vélhetően e napló születik (1970 körül!) – itt két helyszínt, évet és történést csúsztat egybe: Seckau (1923) után Mödling a következő állomás (1924 nyara), a verbiták temploma és lelkigyakorlatos háza, ahol M. B. negyven napos lelkigyakorlatot tartott. Itt kapott második emeleti cellája valójában a „szentély szomszédságában volt”. *Szépszeretet*, 70.

46 Sic! – A teljes névvel csak itt találkoztunk. A kézzel írt szövegben elírás lehetséges.